

سرشناسه	خسروپناه، عبدالحسین، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور	تولید و تکوین علوم انسانی اسلامی: تحریر درس‌گفتارهای اولین دوره آموزشی - پژوهشی فلسفه علوم انسانی/ عبدالحسین خسروپناه، حمید پارسائیا، مهدی عاشوری.
مشخصات نشر	تهران: موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	۲۲۴ ص؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
شابک	978-600-7009-10-9
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۰۳.
یادداشت	نمایه.
عنوان دیگر	تحریر درس‌گفتارهای اولین دوره آموزشی - پژوهشی فلسفه علوم انسانی.
موضوع	علوم انسانی(اسلام)-- مقاله‌ها و خطابه‌ها
موضوع	علوم انسانی-- فلسفه -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
موضوع	علوم انسانی -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
شناسه افزوده	عاشوری، مهدی، ۱۳۵۹ -
شناسه افزوده	پارسائیا، حمید، ۱۳۴۰ -
شناسه افزوده	موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران
رده بندی کنگره	۱۳۹۲ ۴۷۹/خ/۲۲۲۲ BP
رده بندی دیویی	۲۹۷/۴۸۵
شماره کتابشناسی ملی	۳۲۰۰۴۴۶

موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

(دفتر مطالعات دانش‌مؤختگان حکمت و فلسفه ایران)

تولید و تکوین علوم انسانی اسلامی

تحریر درس‌گفتارهای فلسفه علوم انسانی

دکتر عبدالحسین خسروپناه و دکتر حمید پارسائیا

تحریر و تألیف: مهدی عاشوری

چاپ اول: ۱۳۹۲

چاپ و صحافی: طرفه

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۸۰۰۰۰ ریال

حق چاپ و نشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان نوفل لوشاتو، کوچه شهید آرکلیان، شماره ۴

تلفن: ۶۶۴۰۵۴۴۵؛ نمابر: ۶۶۹۵۳۳۴۲

ISBN 978-600-7009-10-9

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۰۹-۱۰-۹

www.iriip.ir

فهرست

۷.....	سخن نخست.....
۱۱.....	تبیین مدل‌های علم دینی.....
۱۲.....	درآمد.....
۲۱.....	مخالقان علم دینی.....
۴۶.....	تبیین غرب‌ستیزانه از علم دینی.....
۵۸.....	تبیین غرب‌گريزانه از علم دینی.....
۶۸.....	تبیین‌های غرب‌گريزانه از علم دینی.....
۸۳.....	نظریه مختار: الگوی حکمی اجتهادی تولید علوم انسانی.....
۱۰۳.....	فلسفه، فرهنگ و تکوین علوم انسانی.....
۱۰۴.....	درآمد.....
۱۱۰.....	روش تحلیل و ارزیابی مبادی معرفتی نظریه‌ها.....
۱۳۲.....	بسترهای فرهنگی و اجتماعی تکوین نظریه‌ها.....
۱۴۱.....	بازسازی نظریه در تبادل فرهنگی و مراودات علمی.....
۱۴۹.....	علم و دانش در جامعه و فرهنگ اسلامی.....
۱۵۵.....	تولید علوم انسانی اسلامی و جهاد علمی.....
۱۵۶.....	درآمد.....
۱۵۸.....	علم‌شناسی و مطالعات اجتماعی علم.....
۱۶۷.....	عوامل مؤثر بر نهضت تولید علم در ایران.....
۱۸۳.....	جهاد علمی و هسته‌های مولد علم.....
۱۹۶.....	مطالعات تکمیلی پیشنهادی.....
۱۹۹.....	منابع.....
۲۱۳.....	فهرست تفصیلی.....
۲۱۷.....	نمایه.....

سخن نخست

«آن روز که سهم آزادی، سهم اخلاق و سهم منطق همه یک جا ادا شود، آغاز روند خلاقیت علمی و تفکر بالنده دینی در این جامعه است و کلید جنبش «تولید نرم افزار علمی و دینی» در کلیه علوم و معارف دانشگاهی و حوزه زده شده است. بی شک آزادی خواهی و مطالبه فرصتی برای اندیشیدن و برای بیان اندیشه توأم با رعایت «ادب استفاده از آزادی»، یک مطالبه اسلامی است و «آزادی تفکر، قلم و بیان» نه یک شعار و تبلیغاتی بل که از اهداف اصلی انقلاب اسلامی است.»

(مقام معظم رهبری، ۱۳۸۶/۱/۱۶، در پاسخ به نامه جمعی از پژوهشگران)

هرچند سابقه بحث از علم دینی در میان متفکران اسلامی و مسیحی اندک نیست و از اهداف اصلی انقلاب اسلامی بوده و از آغاز انقلاب تلاشهای مختلفی در این راستا صورت گرفته است، با این حال باید اعتراف کرد که هنوز در آغاز راه هستیم، زیرا هنوز پرسش جدی ما این است که چه باید کرد و تحول در علوم انسانی چگونه ایجاد می شود؟ البته در این چند دهه نگرشها و راهکارهای ارائه شده برای این تحول نیز تحول و پیشرفتهای بسیار داشته است و آراء و نظرات چون ابتدای کار ایده هایی خام نیست، اما این امر پیچیدگیهایی دارد و نیازمند توجه به ابعاد مختلف فلسفی، منطقی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است.

با این حال یکی از آسیبهایی که برخی پاسخها به پرسشهای فوق دچار آن هستند نگرش غیررئالیستی به علم و تبیین نسبی گرایانه از علم دینی است. در مبحث علم دینی دو مسأله اساسی وجود دارد: اول امکان یا عدم امکان علم دینی و دوم راهکارهای تحقق علم دینی. وظیفه طرفدار واقع گرای علم دینی در قبال این دو مسأله ارائه تصویری موجه و معیارمند از حقیقت علم و حقیقت دین است که اولاً تحقق علم دینی را در این الگو ممکن و متمایز از علم سکولار مبین نماید و ثانیاً معیارها و راهکارهای تحقق آن را نشان دهد.

با توجه به اینکه تحول در علوم انسانی و تولید علوم انسانی اسلامی، نیز فعالیتی انسانی است و الگوها در جهت‌دهی و حرکت آن مهم هستند، در تدوین و هدایت فرایندی این تحول پرهیز از نسبی‌گرایی و پایبندی به رئالیسم علمی یکی از اصلی‌ترین وظایف ماست. این خطا و آسیب هنگامی که می‌خواهیم فرایند تکوین و تولید علم را از منظری فرهنگی و اجتماعی مورد بررسی قرار دهیم، بیشتر رهزنی می‌کند، با این حال ارائه چهارچوبی نظری که چنین مطالعاتی را پشتیبانی نماید از وظایف اصلی صاحب‌نظران این عرصه می‌باشد.

رکن دیگر در زمینه‌سازی برای چنین تحولی تربیت نیروی انسانی متخصص و معتقد به چنین حرکتی است. دوره‌های آموزشی و پژوهشی بهترین محمل برای تربیت پژوهشگر در این عرصه می‌باشد. «دفتر مطالعات دانش‌آموختگان» وابسته به مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران بر اساس وظایف محوله از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری در راستای پاسخگویی به نیازهای پژوهشی کشور در زمینه‌های فلسفه، حکمت و دانش‌های مرتبط در بهار سال ۱۳۹۱ دوره آموزشی-پژوهشی «فلسفه علوم انسانی» را برگزار نمود که در بخش آموزشی حجج اسلام دکتر خسروپناه و دکتر پارسانیا طی دوازده جلسه درس‌گفتارهایی در باب «مدلهای علم دینی» و «فلسفه، فرهنگ و علوم انسانی» ارائه نمودند.

با توجه به خلأ آثار مکتوب که به صورت فشرده ابعاد چندگانه «علوم انسانی اسلامی» را با رویکردی واقع‌گرایانه بررسی کند، این درس‌گفتارها در دو فصل تحریر گشت و به ضمیمه فصلی دیگر که چهارچوبی برای مطالعه اجتماعی در باب علوم انسانی را فراهم می‌ساخت تقدیم فعالان عرصه علم و فرهنگ می‌گردد.

ساختار کتاب حاضر شامل سه بخش می‌باشد:

الف. تبیین مدلهای علم دینی: این بخش تحریر درس‌گفتارهای حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر خسروپناه است که مطالعه‌ای فلسفی-منطقی درباره علم دینی است و مطالعه‌ای است ذیل منطق پژوهش و در سه قسمت تدوین شده‌است. در قسمت ابتدایی مروری تاریخی بر سیر ایده علم دینی و رویکردهای اصلی آن دارد. در قسمت دوم مدلهای مختلفی که در باب علم دینی ارائه گشته در چهار دسته تقریر و معرفی گشته‌اند: مخالفین علم دینی، طرفداران غرب‌ستیز، طرفداران غرب‌گریز و طرفداران غرب‌گزین. در این قسمت به صورت خلاصه پنج

نظریه از مخالفان علم دینی و یازده نظریه از موافقان علم دینی تقریر و لبّ تبیین آنها مورد بررسی قرار گرفته است. قسمت سوم این بخش تبیین مدل پیشنهادی در دو بخش است، در بخش اول با تنقیح مبادی تصویری و تصدیقی، علم دینی مورد نظر توصیف و امکانش اثبات می‌گردد و در بخش دوم کلیات الگوی حکمی-اجتهادی، به عنوان مدلی از اسلامی‌سازی علوم انسانی است که با بهره‌گیری از فلسفه مطلق و فلسفه مضاف اسلامی و با تبیین نظام انسان‌شناسی، روش‌شناسی اسلامی، نظام ارزشی و مکتبی به توصیف انسان تحقق‌یافته و توصیف انسان شایسته و توصیه انسان بایسته با رویکرد اسلامی می‌پردازد به عنوان راهکاری در عرصه روش‌شناسی علوم انسانی اسلامی تشریح می‌شود.

ب. فلسفه، فرهنگ و تکوین علوم انسانی اسلامی: این بخش تحریر درس‌گفتار حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر پارسنیا است که هرچند بعد فرهنگی تکوین علوم انسانی را به صورت پررنگ‌تر مورد توجه قرار داده، اما با توجه به پس‌زمینه فلسفی علوم انسانی نشان داده که چگونه می‌توان از افتادن در وادی نگرش‌های نسبی‌گرایانه پرهیز نمود، ایشان ریشه رویکرد نسبی‌گرایانه را در انکار ربط منطقی مبادی معرفتی و نظریه‌ها و تقلیل مبانی معرفتی نظریه‌ها به مبادی وجودی غیرمعرفتی می‌دانند و پس از بررسی چپستی علم و نظریه‌پردازی و تمایزهای تحقق یک نظریه در سه جهان نفس‌الامر، ذهن نظریه‌پرداز و عالم بین‌الذهان ربط نظریه‌ها را مبانی خویش در این سه جهان مورد بررسی قرار می‌دهد و در نگاهی جامع هم مدل‌های تحلیل فلسفی نظریه‌ها را معرفی می‌نماید و هم بسترها و زمینه‌های تکوین نظریه‌ها در جامعه را بررسی می‌نماید. ایشان با بررسی مبادی وجودی نظریه‌ها و آثار و پیامدهای انتقال نظریه‌ها از یک فرهنگ به فرهنگ دیگر، بازسازی بومی نظریه‌ها را به عنوان واکنش طبیعی و فعالانه فرهنگها در برابر نظریه‌های غیربومی معرفی می‌نماید. در پایان نیز با بررسی رابطه علم بومی و علم اسلامی و تفاوت‌های آن راهکارهای تحقق بومی و تکوین علوم اسلامی معرفی می‌شود.

ج. تولید علوم انسانی اسلامی و جهاد علمی: هرچند توجه به ابعاد منطقی و فلسفی علوم انسانی اسلامی و اعتبار الگوهای نظریه‌پردازی دینی از اهمیت بسیاری برخوردار است، اما تداوم طولی و امتداد عینی این تحقیقات ایجاب می‌کند برای تقویت نهضت تولید علم مطالعه در باب علم به

عنوان پدیده‌ای اجتماعی نیز مطالعاتی ضابطه‌مند و بررسی‌هایی موشکافانه صورت گیرد و نحوه برنامه‌ریزی و ساماندهی برای تقویت بنیادهای تولید علم مورد توجه قرار گیرد. بخش سوم به این مسأله می‌پردازد که چگونه جهاد علمی و تولید علم، به نهضتی پویا میان دانش‌پژوهان تبدیل می‌شود. هدف اصلی این فصل ارائه چهارچوبی نظری برای مطالعات اجتماعی غیرتاریخی در باب «نهضت تولید علم در ایران» با تأکید خاص بر «علوم انسانی اسلامی» است، تا از این طریق بتوان با تکمیل این مطالعات به رشد و پویایی این نهضت یاری رساند. در این بخش با مطالعه دقیق اسناد، تمامی ایده‌های مستقل در قالب مفاهیم و مضامین فرعی شناسایی و با دسته‌بندی مضامین فرعی، چهار مضمون اصلی زیر شناسایی گردید: «سازمان‌دهی پژوهشگران و اجتماعات علمی»، «شکل‌گیری و مدیریت هسته‌های علمی»، «هدایت برنامه‌های پژوهشی»، «تعارض جبهه‌ای علم دینی و علم سکولار» و بر اساس عوامل شناسایی شده در مضامین اصلی فوق دو پیشنهاد اصلی ارائه شده است: الف. «مدیریت محتوایی در هسته‌های مولد علم» بر اساس «تدوین و بسط برنامه‌های پژوهشی»؛ ب. «مدیریت ساختاری نهاد علم» بر اساس «تقویت جبهه علمی انقلاب اسلامی» و «حمایت از هسته‌های مولد علم».

هدف اصلی از این کتاب فراهم‌ساختن متنی مقدماتی برای دانشجویان و پژوهشگران عرصه علوم انسانی است که می‌خواهند با رویکردی اسلامی به فعالیت علمی بپردازند، تا از این طریق بتوان با تکمیل این مطالعات به رشد و پویایی این نهضت یاری رساند. در پایان، ضمن تذکر این نکته که ساختار تحریر درس‌گفتارها با تقریر دروس متفاوت است و کاستیها و خطاهای احتمالی آن متوجه تحریرکننده است و تشکر از همه دست‌اندرکاران و دانشجویانی که در اولین دوره شرکت نموده‌اند، از همه استاذین پژوهشگران و دانش‌پژوهان محترم درخواست داریم با مطالعه این اثر، ما را از نظرات خود بهره‌مند سازید.